

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вишого навчального закладу)

Історичний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра історії України

(повна назва кафедри)

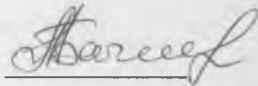
Дипломна робота

бакалавра

(освітній ступінь)

на тему: «Військово-політичні взаємини Гетьманщини з
Дунайськими князівствами (1648-1709 рр.)»
«Military-political relations between the Cossack Hetmanate and the principalities of the
Danube (1648-1709)»

Виконав: студент денної форми навчання
напряму підготовки 6.020302 Історія
Лупол Іван Сергійович

Керівник д.і.н., проф. Бачинська О. А.

Рецензент д.і.н., проф. Дьомін О. Б. _____

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

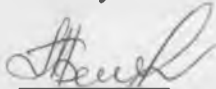
№ 10 від 12.05 2017 р.

Захищено на засіданні ЕК № 2

протокол № 13 від 15.06 2017 р.

Оцінка відмінно / A / 95
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

(підпис)

Бачинська О. А.
(прізвище, ініціали)

Голова ЕК

(підпис)

Гребцова І. С.
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2017

шк 429 777

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Історіографія та джерельна база роботи.....	7
1.1 Вивчення теми дослідження в історичній літературі.....	7
1.2 Джерельна база дослідження.....	11
Розділ 2. Взаємини Гетьманщини з Дунайськими князівствами в контексті військово-політичної ситуації в середині XVII ст.	15
2.1 Військові дії з Валахією та Молдовою.....	15
2.2 Трансформація взаємин з Трансільванією.....	24
Розділ 3. Взаємини керівників Правобережного Гетьманату з Дунайськими князівствами.....	34
3.1 Союзні відносини гетьманів з Дунайськими князівствами.....	34
3.2 Молдавський господар на чолі Правобережного Гетьманату.....	39
Розділ 4. Особливості взаємин Лівобережного Гетьманату з князівствами Молдова та Валахія в кінці XVII – початку XVIII ст.	48
4.1 Османський чинник, як основа взаємин Гетьманщини та Валахії..	48
4.2 Військова розвідка, як основний чинник взаємин Гетьманщини та Молдови.....	60
Висновки.....	67
Список джерел та літератури.....	69

ВСТУП

На сучасному етапі дослідниками було встановлено багато фактів, опубліковано багато документів, листів, детально вивчено історію українського козацтва та основних його діячів.

Значний відсоток досліджень у вітчизняній історіографії присвячено найяскравішим постатям в історії українського козацтва, а саме Б. Хмельницькому, П. Дорошенку, І. Мазепі. Особливо багато досліджень зроблено про їхню адміністративну діяльність, де цих постатей висвітлено як прекрасних адміністраторів, які сприяли розбудові української державності своїми діями. Значний відсоток історіографічних праць написано про їхні військові здобутки, їхні перемоги, які також допомагали утвердженню козацької держави на міжнародній арені. А саме перетворенню Гетьманщини в повноцінного гравця міжнародної політики з яким варто рахуватися. Підтвердженням цього утвердження є факт того, що за період 1648-1709 рр. українські гетьмани підтримували дипломатичні відносини або виходили на зв'язок з такими країнами як Швеція, Османська імперія, Бранденбург, Московська держава, Венеція, Австрія та ін. Багато українських дослідників, в тому числі Чухліб Т., Станіславський В. дослідили міжнародну діяльність гетьманів. Проте дипломатичні відносини Української козацької держави з Дунайськими князівствами (Валахія, Молдова та Трансільванія) фрагментарно висвітлене у вітчизняній історіографії.

Вивчаючи військово-політичні взаємини козацьких гетьманів з Валахією, Молдовою та Трансільванією можна прослідкувати основні напрями їхньої дипломатичної діяльності, встановити мету, з якою українські гетьмани робили спроби підтримувати добросусідські відносини з країнами дунайського регіону, проводили свою активну зовнішню політику у відношенні Дунайських князівств та визначити місце даних країн в системі міжнародних відносин українських гетьманів періоду найбільшого розквіту козацької державності, а саме 1648-1709 рр.

Метою дослідження є вивчення військово-політично ситуації та феномену козацької дипломатії в дунайському регіоні, визначення місця Валахії, Молдови та Трансільванії в міжнародній політиці українських гетьманів.

Розв'язання мети передбачило наступні **завдання**:

- Вивчити історіографію теми дослідження
- Дослідити джерельну базу дипломатичних відносин українських гетьманів
- Визначити значення Дунайських князівств в міжнародній політиці українських гетьманів
- Прослідкувати зміну тенденцій у військово-політичних взаєминах
- Дослідити шляхи передачі дипломатичної пошти
- Визначити роль військових кампаній козаків у взаєминах між країнами

Об'єкт дослідження: країни Валахія, Молдова та Трансільванія, як об'єкт військово-політичної діяльності гетьманів другої половини XVII - початку XVIII ст.

Предмет дослідження: військово-політичні взаємини Гетьманщини з Дунайськими князівствами (Молдова, Валахія та Трансільванія).

Хронологічні межі дослідження: 1648-1709 рр. Нижня межа обумовлена початком Національно-Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького, створенням Україно-Козацької держави та початком дипломатичної діяльності українських гетьманів. Верхня межа обумовлена Полтавською битвою, кінцем правління Мазепи та обмеження самостійної зовнішньої політики України.

Територіальні межі дослідження охоплюють території сучасної Румунії, південної та центральної України, тобто території, де розташовувались сторони військово-політичних взаємин

Методологічною основою дослідження є принципи історизму і об'єктивності, що спрямовують на вивчення і узагальнення історичних подій на основі науково-критичного аналізу всього комплексу джерел та літератури стосовно предмета дослідження.

Із спеціально-історичних методів у роботі використовувалися хронологічний, порівняльно-історичний, а із загальнонаукових - методи систематизації, класифікації та узагальнення.

Відповідно до принципів історизму проаналізовано процес формування та трансформації козацької дипломатії в зазначений період. Порівняльно-історичний метод допоміг порівняти ставлення козацької верхівки до дипломатичних зв'язків з країнами Дунайського регіону в різні періоди існування Гетьманщини. Хронологічний метод дав змогу виділити етапи даного процесу. Дослідження типології козацької дипломатії було зроблене за допомогою загальнонаукових методів.

Апробація. Результати дослідження у вигляді доповідей та повідомлень виголошенні на наукових конференціях: 72-а звітна студентська наукова конференція ОНУ ім. І. І. Мечникова (20-27 квітня 2016 р.), Хаджибеївські читання (2 червня 2016 р., 16 березня 2017 р.), 73-я звітна студентська наукова конференція ОНУ ім. І. І. Мечникова (25-27 квітня 2017 р.).

Кількість публікацій. Основні положення роботи відображенні у трьох статтях, опублікованих у матеріалах наукових конференцій та наукових збірниках, загальною кількістю 0,8 арк.

За **структурою** робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку джерел та літератури.

Перший розділ «Історіографія та джерельна база» присвячено аналізу праць із даної тематики. В ньому розглядається в основному вітчизняна історіографія, висвітлюються основні проблеми та напрями, над якими працювали історики, та їх досягнення при вивченні вище зазначеної теми.

Другий розділ «Дипломатичні відносини Гетьманщини з Дунайськими князівствами за часів правління Б. Хмельницького». У цьому розділі розглядається становлення Гетьманщини на міжнародній арені шляхом встановлення дипломатичних зв'язків з Молдовою, Валахією та Трансільванією. Також зазначаються різні види дипломатії, які проводила Гетьманщина у відношенні Молдови, Валахії та Трансільванії.

Третій розділ «Дипломатичні відносини Гетьманщини з Дунайськими князівствами в епоху Руїни». В цьому розділі досліджується процес трансформації зовнішньо-політичної діяльності українських гетьманів у відношенні Молдови, Валахії та Трансільванії.

Четвертий розділ «Дипломатичні відносини Гетьманщини з Дунайськими князівствами за часів правління І. Мазепи». В цьому розділі розглядається дипломатичні стосунки гетьмана І. Мазепи з Дунайськими князівствами. Також береться до уваги роль Мазепи, як посередника між Москвою та країнами Дунайського регіону.

Питання дипломатичних відносин українських козаків з Валахією, Молдовою та Трансільванією фрагментарно висвітлене в історіографії та джерелах. Повний аналіз даного питання винесено в окремий розділ.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши літературу та джерела ми дійшли висновків, які виносяться на захист:

Питання дипломатичних відносин з країнами Дунайського регіону лише фрагментарно представлено в працях українських істориків. Дане питання висвітлене в багатьох наукових статтях українських науковців, в яких досліджується лише певний період. В українській історіографії не існує узагальнюючої праці по даному питанню. В зарубіжній історіографії дане питання слабо представлене в наукових працях.

Дослідивши джерельну базу даного питання можна зробити висновок, що серед джерел дане питання в основному представлене універсалами та листами українських гетьманів. Найбільша частина листів та універсалів залишилась після політичної діяльності Б. Хмельницького та І. Мазепи. Джерела, які дійшли до нашого часу, чудово відображають зовнішню політику українських гетьманів у відношенні Дунайського регіону.

Визначено, що в зовнішній політиці Гетьманщини в зазначений період Дунайські князівства займали окреме місце. В залежності від геополітичної ситуації в регіоні вони виступали в ролі союзників проти Речі Посполитої, Османської імперії. Опонентів в боротьбі за вплив в дунайському регіоні. Посередниками між Гетьманщиною та Османської державою.

Прослідкувавши зміну тенденцій в зовнішній політиці українських гетьмані зазначеного періоду можна дійти висновку, що політика гетьманів відрізнялася по декільком причинам: геополітична ситуація, внутрішнє становище Гетьманщини, вплив політики держави-протектора на Україну. З ослабленням військового потенціалу Гетьманщини та обмеженням її зовнішньо-політичної діяльності активність військово-політичних взаємин між Гетьманщиною та Дунайськими князівствами спадала.

Листування Івана Мазепи з господарями Дунайських князівств містить важливу інформацію про процес листування та ким передавалася письмова або усна інформація. Частіше за все І. Мазепа користувався послугами купців та козаків, яким він особисто довіряв. гетьман Б. Хмельницький мав змогу відправляти повноцінні посольські делегації, якими очолювали вищі представники козацького руху. Варто зазначити те, що при Хмельницькому в Дунайських князівствах періодично перебували дипломатичні представники, відповідно у гетьманській столиці перебували постійні посли, через яких підтримувався зв'язок між урядами. У гетьманів доби Руїни не було таких можливостей, як у Хмельницького та Мазепи.

Військові кампанії відігравали важливу роль в дипломатії українських гетьманів в Дунайському регіоні, як засіб впливу на господарів цих країн та поширення свого впливу, викорінення польського впливу. Саме молдавські походи при Б. Хмельницькому в результаті свого залучили Молдову до антипольської коаліції. Також військові кампанії козацьких військ у війні проти Речі Посполитої весь час впливали на відношення Трансільванії до Гетьманщини, що сприяло поступовому переходу від конфронтації Трансільванії з козаками за Молдову, до союзу, який був оформлений в Радноті. Потрібно зазначити, що саме Чигиринські походи османських військ 1677-1678 рр. призвели до переходу Правобережної України під управління Молдови, до оформлення певно унії між двома державами.

Лупина

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Заява Богдана Хмельницького королеві Яну Казимиру про причини війни та про умови перемир'я. 1653 р., 13-20 червня// Універсали Богдана Хмельницького / упоряд. І. Крип'якевич [та ін.]. – К.: Видавничий дім “Альтернатива”, 1998. – С. 134-137.
2. Заява Богдана Хмельницького Юрієві Ракоці про те, що Запорозьке військо перебуватиме з ним та його союзниками – воєводами Молдавії та Валахії у дружбі. 1656 р., 18 липня// Універсали Богдана Хмельницького / упоряд. І. Крип'якевич [та ін.]. – К.: Видавничий дім “Альтернатива”, 1998. – С. 198-199.
3. Лист Івана Мазепи до Василя Васильовича Голіцина. 1688 р., 20 серпня// Станіславський В. Листи Івана Мазепи. Т. 1. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2002. – С.215-216.
4. Лист Івана Мазепи до Василя Васильовича Голіцина. 1688 р., 20 вересня// Станіславський В. Листи Івана Мазепи. Т. 1. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2002. – С. 227-233.
5. Лист Івана Мазепи до Василя Васильовича Голіцина. 1689 р., 14 лютого// Станіславський В. Листи Івана Мазепи. Т. 1. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2002. – С. 295-296.
6. Лист Івана Мазепи до Василя Васильовича Голіцина. 1689 р., 17 лютого// Станіславський В. Листи Івана Мазепи. Т. 1. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2002. – С. 297.
7. Лист Івана Мазепи до Івана та Петра Олексійовичів. 1691 р., 15 липня// Станіславський В. Листи Івана Мазепи. Т. 2. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2010. – С. 275-280.

8. Лист Івана Мазепи до Івана та Петра Олексійовичів. 1693 р., 24 квітня// Станіславський В. Листи Івана Мазепи. Т. 2. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2010. – С. 376-377.
9. Лист Івана Мазепи до Івана та Петра Олексійовичів. 1693 р., 9 вересня// Станіславський В. Листи Івана Мазепи. Т. 2. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2010. – С. 416-420.
10. Лист Івана Мазепи до Івана та Петра Олексійовичів. 1693 р., 15 вересня// Станіславський В. Листи Івана Мазепи. Т. 2. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2010. – С. 422-424.
11. Лист Івана Мазепи до Петра І. 1696 р., 29 листопада// Станіславський В. Листи Івана Мазепи. Т. 2. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2010. – С. 485-487.
12. Лист Івана Мазепи до Федора Олексійовича Головіна. 1700 р., 29 березня// Станіславський В. Листи Івана Мазепи. Т. 2. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2010. – С. 602-604.
13. Лист Івана Мазепи до Петра І. 1700 р., 11 червня// Станіславський В. Листи Івана Мазепи. Т. 2. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2010. – С. 639-640.
14. Наказ Богдана Хмельницького послам до російського уряду Богданові Кондратенку з товаришами розповісти про загрозу наступу татарських і польських військ на Україну. 1654 р., 24 жовтня// Універсали Богдана Хмельницького / упоряд. І. Крип'якевич [та ін.]. – К.: Видавничий дім “Альтернатива”, 1998. – С. 156-157.
15. Наказ Богдана Хмельницького послові в Москву Филонові Горкуші добиватися від царя підтвердження прав українського народу та передати відомості про воєнні дії. 1654 р., 21 березня// Універсали Богдана Хмельницького / упоряд. І. Крип'якевич [та ін.]. – К.: Видавничий дім “Альтернатива”, 1998. – С. 141-142.
16. Проект договору гетьмана Петра Дорошенка з Туреччиною, на основі якого були укладені Корсунські статті у березні 1669 р. 1668 р., після 10 серпня//

Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657-1687) / упоряд. І. Бутич [та ін.]. – Київ, Львів.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Наукове товариство ім. Шевченка, Центральний державний архів України. 2004. – С. 379-383.

17. Проїзний універсал Богдана Хмельницького Костянтинові Мануйлові. 1652 р., 14 липня// Універсали Богдана Хмельницького / упоряд. І. Крип'якевич [та ін.]. – К.: Видавничий дім “Альтернатива”, 1998. – С. 130.
18. Універсал Богдана Хмельницького полковникам про покарання селян, які повстали проти шляхти. 1650 р., 20 вересня// Універсали Богдана Хмельницького / упоряд. І. Крип'якевич [та ін.]. – К.: Видавничий дім “Альтернатива”, 1998. – С. 113-114.
19. Універсал Михайла Ханенка в Ніжинський полк із закликом вирушити на Чигирин проти гетьмана Петра Дорошенка. 1672 р., 9 травня// Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657-1687) / упоряд. І. Бутич [та ін.]. – Київ, Львів.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Наукове товариство ім. Шевченка, Центральний державний архів України. 2004. – С. 577-579.

Література:

20. Байдаус Е. Штрихи к политическому портрету Б. Хмельницкого в контексте Молдавско-Украинских отношений (1648-1653 гг.) / Едуард Байдаус // Україна в Центрально-Східній Європі. – 2000. - № 1. – С. 197-206.
21. Гебеи Ш. Дипломатические сношения между Трансильванским княжеством и Запорожским войском в 1648 г. / Шандор Гебеи // Україна в Центрально-Східній Європі. – 2005. - № 5. – С. 243-262.
22. Горобець В. Між Кам'янцем і Озерною: українська зовнішня політика другої половини 1655 року в контексті геополітичних перегрупувань у Центрально-Східній Європі / Віктор Горобець // Україна в Центрально-Східній Європі. – 2000. - № 1. – С. 245-270.

- 23.Горобець В. Зовнішня політика Гетьманату другої половини 50-х рр. XVII ст.: впливу суспільно- політичного протистояння в Україні та трансформацій регіональних геополітичних процесів / Віктор Горобець // Український історичний журнал. - 2005. - № 2. – С. 16-47.
- 24.Гурбик А. Українсько-російські військово-політичні відносини в період Раднотської системи (1656–1657 рр.) // «Істину встановлює суд історії»: Збірник на пошану Ф.П. Шевченка. – Т. 2. – К., 2004. – С. 205–232.
- 25.Дамьян В. Казацко-молдавские отношения в период правления молдавского гасподаря Георгия Дуки (1678 - 1683) / Виктор Дамьян / Україна в Центрально-Східній Європі. – 2008. - № 8. – С. 92-104.
- 26.Джеджула Ю. Таємна війна Богдана Хмельницького / Юрій Джеджула. – К.: Молодь, 1995. – 223 с.
- 27.Исторические связи народов СССР и Румынии: в 3-х тт. // упоряд. А.А. Новосельський. – М.: Наука. 1970. – 419 с.
- 28.Крупницький Б. Гетьман Іван Мазепа та його доба. [Електронний ресурс] / Борис Крупницький. – К: Україна. 2003. – 240 с. – Режим доступу: <http://www.mazepa.name/history/krupnicki-1.html>
- 29.Мацьків Т. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687-1709 рр. [Електронний ресурс] / Теодор Мацьків. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/coss4/mazk.htm>
- 30.Огієнко І. (Митрополит Іларіон) Богдан Хмельницький / Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). – К.: Наша культура і наука, 2004. – 447 с.
- 31.Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. [Електронний ресурс] / Олександр Оглоблин. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/coss3/ohl.htm>
- 32.Павленко С. Представники таємної та прозорої дипломатії за гетьманства І. Мазепа [Електронний ресурс] / Сергій Павленко. – Режим доступу: <http://www.mazepa.name/predstavnyky-tayemnoyi-ta-prozoroyi-dyplomatiyi-za-hetmanstva-i-mazepy-1687-1709-rr/>

33. Пономарьов О. Український аспект валашсько-російських відносин 1688-1700 рр. / Олександр Пономарьов // Україна в Центрально-Східній Європі. – 2013. - № 12-13. – С. 270-297.
34. Рендюк Т. Гетьман Іван Мазепа – відомий і невідомий / Тарас Рендюк. – К.: АДФ-України. 2010. – 480 с.
35. Смолій В. Петро Дорошенко. Політичний портрет / Валерій Смолій, Валерій Степанков. – Київ : Національна академія наук України, Інститут історії України, 2011. – 631 с.
36. Смолій В. Український політичний проект XVII ст.: становлення національного інституту влади / Валерій Смолій, Валерій Степанков. – Київ : Національна академія наук України, Інститут історії України., 2014. – 193 с.
37. Соловьев С. История России с древнейших времен [Електронний ресурс] / С.М. Соловьев. – Режим доступу: <http://magister.msk.ru/library/history/solov/index.htm>
38. Станіславський В. Взаємини Івана Мазепи з господарями Валахії та Молдови / Вячеслав Станіславський // Terra Cossacorum. – 2007. – С. 261-276.
39. Стати В. История Молдавии / Василе Стати. – Кишинев.: Centrala. 2002. – 480 с.
40. Степанков В. Петро Дорошенко: шлях до булави / Валерій Степанков // Україна в Центрально-Східній Європі. – 2006. - № 6. – С. 308-350.
41. Таїрова-Яковлева Т. Іван Мазепа / Тетяна Таїрова-Яковлева. – М.: Молодая Гвардия. 2007. – 272 с.
42. Таирова-Яковлева Т. Иван Мазепа и Российская империя. История предательства / Татьяна Таирова-Яковлева. – М.: Центрполиграф. 2011. – 525 с.
43. Україна – Угорщина: спільне минуле та сьогодення: матеріали наук. конференції. / Національна академія наук України, Інститут історії України.: В. А. Смолій [ті ін.]. – Київ. – 2006. – 276 с.
44. Федорук Я. О. Міжнародна дипломатія і політика України 1654-1657. Частина 1 / Я. О. Федорук ; Національна академія наук України, Інститут

української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського, Львівське відділення. – Львів: - 1996. – 262 с.

45. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648-1714 рр. / Тарас Чухліб. – К.: Інститут історії України НАНУ. 2003. – 517 с.
46. Чухліб Т. Гетьманування Петра Дорошенка: причини «вірності» та «зради» королю, султану й царю (1665-1676 рр.) / Тарас Чухліб // Український історичний журнал. – 2007. - № 1. – С. 39 – 61.
47. Чухліб Т. «Цісар турецький дозволяє козацькому війську та його державі плавати по Чорному морю...»: політичні відносини українських гетьманів з султаном Мегмедом IV Авджи / Тарас Чухліб // Україна в Центрально-Східній Європі. – 2010. - № 9-10. – С. 93 – 135.
48. Чухліб Т. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи / Тарас Чухліб. – Київ.: Вид. дім. «Києво-Могилянська Академія», 2004. – 288 с.
49. Чухліб Т. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави / Тарас Чухліб ; Національна академія наук України, Інститут історії України. – Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2009. – 615 с.
50. Чухліб Т. Ще раз про Віденську битву 1683 року та участь у ній українського козацтва включно з його походами до Угорщини, Молдавії та Буджаку / Тарас Чухліб // Україна в Центрально-Східній Європі. – 2006. - № 6. – С. 609 – 623.

Чухліб